

Українські студенти у Словаччині: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентів

Проект: Міграція українських студентів до Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини: перспективи людського капіталу

Фінансування: Міжнародний Вишеградський Фонд та Королівство Нідерланди

Організація-розпорядник коштів: Інститут державних справ (Польща)

Автори: Олександра Слободян (CEDOS), Наталія Марадик, Владімір Бенч (Словацька асоціація закордонної політики)

Концепція проекту та методологія дослідження: Єгор Стадний, Олександра Слободян, Анастасія Фітісова, Марія Куделя (CEDOS)

Зміст

Короткі висновки

Вступ

Політики

Відбір людського капіталу

Посилення потенціалу людського капіталу

Узгодженість політик

Українські студенти та випускники: кількість, профіль, плани

Відбір людського капіталу

Посилення потенціалу людського капіталу

Узгодженість даних

Обговорення результатів

Рекомендації щодо політик

Список літератури

Додаток 1. Методологія дослідження

Додаток 2. Гайди глибинних інтерв'ю

Додаток 3. Анкети для збору статистичних даних

Додаток 4. Анкета для онлайн-опитування

Короткі висновки

Швидке зростання кількості українських студентів в останні кілька років збіглось з соціодемографічними тенденціями у Словаччині. Дедалі більше словацьких студентів обирають навчання за кордоном, тому університети вмотивовані заповнити утворену прогалину українськими студентами, які мають вільний доступ до ринку праці. Водночас студентська міграція отримує недостатньо уваги на стратегічному рівні. Серед стратегічних документів найвищого рівня лише міграційна стратегія та політичні документи про інтеграцію містять положення про іноземних студентів, які часто не втілюються на практиці через брак співпраці з іншими установами.

Політики, які дозволяють студентам приїжджати до Словаччини, не надто селективні. Студенти мають доступ до безкоштовної вищої освіти словацькою мовою, а міграційні закони поступово пом'якшуються, щоб полегшити в'їзд студентам. Через невелику кількість студентів на деяких спеціальностях вступні іспити були замінені на процедуру вступу, а знання мови не завжди ретельно перевіряють. Водночас університети і спеціальні установи просувають словацьку вищу освіту в Україні.

Політики, які мали б підтримувати посилення людського капіталу словацьких студентів, не надто ефективні через брак координації. У деяких випадках прогалини в політиці заповнюють самі університети — наприклад, організовуючи певні елементи адаптаційних програм для українських студентів або курси словацької мови. Але багато проблем постають тоді, коли студенти переходять від навчання на ринок праці. Основна причина цих проблем у тому, що університети не готують студентів із тих спеціальностей, які потрібні для словацької економіки. Деякі позитивні зрушення у правах доступу студентів до ринку праці під час навчання та після його закінчення відбулися на вимогу ЄС.

Внаслідок таких політик кількість студентів зростає, проте спеціальності, які вони обирають, не відповідають потребам ринку праці Словаччини. Українські студенти переважно навчаються на соціальних та гуманітарних спеціальностях, тоді як на ринку праці існує потреба в більшій кількості ІТ-спеціалістів. Українські студенти в основному сприймають Словаччину як країну з легким доступом до вищої освіти, яка для них є просто першою на шляху до інших країн Європейського Союзу. Однак невідомо, чи такі наміри пов'язані зі словацькою політикою щодо іноземних студентів.

Політику Словаччини щодо українських студентів можна суттєво покращити. Для початку варто сформулювати стратегічний погляд на українських студентів у Словаччині: чи є вони частиною майбутньої робочої сили Словаччини, чи України, яке їхнє місце в інтернаціоналізації вищої освіти, чи є вони частиною бізнес-діяльності університетів. Через відмінні потреби, з українськими

студентами не можна обходитися так само, як і зі студентами-словаками, і необхідно розробити особливі заходи для того, щоб повністю використовувати їхній потенціал для розвитку.

Вступ

Словацька Республіка — одна з найбільш економічно успішних країн у Центральній та Східній Європі. Економічні реформи та приєднання до ЄС у поєднанні суттєвими припливом прямих іноземних інвестицій призвели до тривалого економічного зростання і створення нових робочих місць. Економічний розвиток та демографічні зміни також створили додаткову потребу у кваліфікованій робочій силі. Водночас більша інтеграція в ЄС, відкриті кордони та спільний освітній простір призвели до еміграції словацьких студентів до сусідньої Чехії та інших країн ЄС. Внаслідок усього цього у Словаччині поступово почали послаблювати міграційні обмеження і впускати дедалі більше громадян третіх країн до Словацької Республіки, яка раніше мала закриті кордони. Політики, пов'язані з іноземцями, досі змінюються, і досі існує потреба у більшій послідовному підході, щоб ефективно скористатися цими змінами в соціально-економічному житті в Словаччині.

Студентська міграція — це лише одна зі сфер, на яку вплинули ці процеси, і вона явно не є головним пріоритетом для Словаччини: у більшості стратегічних документів найвищого рівня немає положень про студентську міграцію. У цьому сенсі документ «Міграційна політика Словацької Республіки: перспективи до 2020 року»¹ — скоріше виняток. У ній зазначено, що міграційна політика повинна дозволяти висококваліфікованій робочій силі з третіх країн, у тому числі студентам, приїжджати до країни, щоб сприяти загальній конкурентоспроможності Словацької Республіки. Більше того, згідно з міграційною стратегією, не можна підтримувати явище «марнування мізків», не визнаючи кваліфікацію мігрантів, які приїжджають до Словаччини: цьому потрібно запобігти, розширивши повноваження відповідальних за це інституцій.

Інтеграційна політика Словаччини узгоджена з міграційною політикою, і до її пріоритетів включена ефективна та відповідальна інтеграція іноземців у ринок праці. За цю політику в Словацькій Республіці відповідає Міністерстві праці, соціальних справ і сім'ї, і воно скоріше зосереджується на тому, щоб створювати можливості для студентів із країн поза ЄС працювати під час навчання у тих галузях, де існує брак кваліфікованих працівників, і полегшувати адміністративні процедури, пов'язані з отриманням дозволів на проживання та роботу, для тих громадян цих країн, які отримали дипломи у словацьких університетах.

Хоча полегшення процедур отримання дозволу на проживання для громадян країн поза ЄС — це не дуже приваблива політика з політичної точки зору, адже зазвичай цей підхід не має великої підтримки у словацькому суспільстві, слід

¹ Див. англійською та словацькою на сайті:
<https://www.minv.sk/?zamer-migracnej-politiky-slovenskej-republiky>.

зазначити, що Міністерство внутрішніх справ взяло до уваги свій стратегічний документ і останнім часом суттєво лібералізувало міграційні політики.

Тоді як у міграційній політиці вже визнають необхідність талантів із інших країн для розвитку Словацької Республіки, а також потребу в тіснішій співпраці між різними органами влади, схоже, що розробникам політики у сфері освіти та ринку праці бракує цього розуміння. Внаслідок цього про іноземних студентів не згадано у стратегічних документах для цих сфер, і міграційна стратегія втілюється лише частково.

Політики

Відбір людського капіталу

Основним законом, що регулює становище іноземців у Словаччині, є Акт № 404/2011 «Про проживання іноземців і внесення змін та доповнень у деякі акти»², у якому визначені основні поняття, прописано умови в'їзду іноземців на територію Словаччини і умови надання дозволів на проживання, а також процедури контролю їхнього перебування та повноваження різних державних органів. Зміни до Акту «Про проживання іноземців» принесли лібералізацію та узаконили винятки для «міграції знань» — передусім для студентів, аспірантів та дослідників. До цього Акту вносять доповнення приблизно раз на рік, і остання зміна принесла суттєву лібералізацію процедур для студентів.

З 11 червня 2017 року громадяни України можуть приїжджати до Словаччини на 90 днів без віз та обговорювати всі питання з самими університетами і складати необхідні вступні іспити, однак після прийому до університету студенти зобов'язані отримувати тимчасовий дозвіл на проживання (який видають на період до 6 років). Заявку на дозвіл на проживання слід подавати особисто в дипломатичній місії (посольстві) Словацької Республіки у тій країні, де був виданий паспорт громадянина чи громадянки третьої країни, або у країні, де він чи вона проживає. У деяких випадках (наприклад, у випадку, коли заявник заслуговує на особливу увагу) Міністерство іноземних справ Словацької Республіки та Міністерство внутрішніх справ Словацької Республіки можуть надати іншій дипломатичній місії Словацької Республіки повноваження прийняти і розглянути заявку. Дипломатична місія проведе співбесіду з заявником з метою попереднього оцінювання заявки.

Студенти мають вибір: або подати документи на дозвіл на проживання у посольстві, або отримати так звані «національні візи» від дипломатичної місії та приїхати до Словаччини, щоб там подати документи на дозвіл на проживання. Бюро прикордонної поліції та роботи з іноземцями при Президії поліції, орган Міністерства внутрішніх справ, визнає той негативний момент, що після вступу в університет деякі студенти змушені пропускати початок навчального року через надто довгу процедуру надання дозволу на проживання. Саме тому вони внесли зміни, які повинні вирішити цю проблему. Тому зараз у разі, якщо студент приходить до посольства з усіма необхідними документами, якщо пакет документів повний і студент має право на національну візу, то він може поїхати до Словаччини і отримати дозвіл на проживання у Словацькій Республіці. Більше того, останні зміни до Акту «Про проживання іноземців» скоротили термін процедури отримання дозволу на проживання для студентів до 30 днів (для всіх інших — 90 днів).

² Англomовна версія доступна за посиланням: <http://www.refworld.org/docid/4fe08a7a2.html>.

Якщо іноземний громадянин чи громадянка легально проживає у Словаччині, заявку можна подавати до вповноваженого відділу поліції з роботи з іноземцями, залежно від місця його чи її проживання на території Словацької Республіки. Це не стосується людей, які отримали дозвіл на «толероване проживання» (адже їхній виїзд не є можливим, а їх затримання не є ефективним), а також шукачів притулку.

Документи, необхідні для подачі заявки на тимчасове проживання:

- заповнена анкета,
- 2 ідентичні кольорові фотографії (3 x 3,5 см),
- адміністративний внесок (відповідно до типу проживання);
- чинний паспорт,
- документ, який доводить мету проживання (навчання),
- документ, який доводить відсутність непогашеної судимості,
- документ, який доводить фінансове забезпечення перебування.

Проживання з метою навчання слід доводити підтвердженням відповідного адміністративного органу держави (Міністерства освіти Словацької Республіки), листом про прийом до університету, який видав уповноважений представник цього університету (наприклад, директор, заступник директора, декан факультету, віце-декан) або підтвердженням від організації, яка проводить програму, затверджену Урядом Словацької Республіки, чи програму ЄС, засновану на договорі з відповідним державним органом.

Перебування іноземного громадянина у Словаччині повинне бути фінансово забезпечене на суму законного прожиткового мінімуму на кожен місяць перебування (з липня 2017 року прожитковий мінімум становить 199,48 євро на місяць). Якщо тривалість перебування перевищує період в один рік, необхідно довести фінансову забезпеченість на суму 12 прожиткових мінімумів (до липня 2015 року ця сума становить 2393,76 євро). Фінансове забезпечення може бути доведене випискою про баланс на банківському рахунку на ім'я іноземного громадянина, виданою банком на території Словаччини або виданою банком у країні походження іноземного громадянина (якщо це рахунок у вільно конвертованій валюті) і перекладеною на словацьку мову ліцензованим перекладачем. До останніх змін до Акту «Про проживання іноземців» студенти були зобов'язані підтверджувати наявність житла документом, виданим щонайменше на період 6 років, але нині такої вимоги вже немає.

Громадянин країни поза межами ЄС повинен в'їхати на територію Словаччини протягом 180 днів з дня надання тимчасового дозволу на проживання. Протягом 3 робочих днів з моменту в'їзду до Словаччини громадянин третьої країни повинен доповісти про початок свого проживання у відділі поліції по роботі з іноземцями, а протягом 3 робочих днів з моменту отримання дозволу на проживання він має

отримати медичний страховий поліс. Протягом 30 днів з моменту отримання дозволу на проживання також необхідно подати до уповноваженого відділу поліції по роботі з громадянами документ про медичне страхування, а також документ про медичний огляд, виданий не раніше ніж за 30 днів до подачі, який підтверджує, що громадянин третьої країни не хворіє на хвороби, які загрожують громадянському здоров'ю. Найбільшою проблемою для українських студентів є медичне страхування, адже українські студенти мають право лише на комерційне страхування (яке є дуже дорогим) і не можуть отримати словацьке державне страхування.

Навчання в закладах вищої освіти у Словацькій Республіці регулює Акт «Про вищу освіту» (відносини з іноземцями регулює Акт № 245/2008 «Про освіту і навчання»³ та Акт № 596/2003 «Про державну адміністрацію в освіті та самоврядування навчальних закладів»⁴). Згідно з перехідними положеннями Акту «Про вищу освіту», вищі навчальні заклади можуть приймати студентів тільки на акредитовані програми.

Усі, в тому числі іноземні громадяни, мають право навчатися у ЗВО на обраній навчальній програмі за умови, якщо вони відповідають базовим умовам прийому, визначеним у секції 56, а також іншим умовам, які прописує ЗВО, що пропонує відповідну навчальну програму, на основі параграфу 1 секції 57⁵. Навчальні програми впроваджуються на трьох рівнях. Навчальні програми можуть поєднувати перші два рівні вищої освіти в одну складну програму (параграф 3 секції 53). До навчальних програм першого рівня належать програми для здобуття ступеня бакалавра. До навчальних програм другого рівня та навчальних програм, які поєднують перші два рівні вищої освіти (далі — «комбіновані навчальні програми»), належать програми для здобуття ступеня магістра, програми для здобуття ступеня інженера та програми для здобуття ступеня доктора. Програми для здобуття ступеня PhD є навчальними програмами третього рівня.

Базовою умовою прийому на бакалаврську або комбіновану навчальну програму є повна середня освіта або середня професійна освіта (тобто середня освіта, що завершується випуским іспитом). Базовою умовою вступу на навчальну програму другого рівня є завершення навчальної програми першого рівня (здобуття ступеня бакалавра). Базовою умовою вступу на програму PhD є завершення навчальної програми другого рівня або комбінованої навчальної програми (здобуття ступеня магістра, інженера або доктора).

Словацька Республіка зобов'язана дотримуватися Директиви 2005/36/ЄС про визнання професійної кваліфікації. У директиві визнання документів про

³ <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20160901>

⁴ <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/596/20170901>

⁵ Див. більше на сайті <http://www.studyin.sk/> (також доступний англійською мовою).

попередню освіту поділене залежно від мети визнання: на визнання з академічною метою (тобто визнання попередньої освіти для того, щоб продовжити освіту у Словацькій Республіці або роботу на так званих «регульованих професіях» у Словацькій Республіці) і визнання з професійною метою. Далі ми говоритимемо про академічне визнання дипломів.

Згідно з чинним законодавством, освіта, отримана за межами Словаччини, яка дає доступ до вищої освіти у Словаччині, має бути визнана Департаментом освіти у відповідному районі. Кожен районний відділ освіти має повноваження приймати рішення про визнання освіти, а відповідний відділ слід обирати залежно від вашого місця проживання у Словаччині. Якщо був укладений договір із іноземною середньою школою про взаємне визнання еквівалентності документів про освіту, районний відділ освіти видає сертифікат. Однак якщо такого договору немає, то заявник повинен також надати позицію про еквівалентність освіти, видану Центром визнання документів при Міністерстві освіти, науки, досліджень і спорту Словацької Республіки.

Академічне визнання дипломів про вищу освіту у Словацькій Республіці належить до повноважень ЗВО у разі, якщо відповідний ЗВО у Словаччині пропонує навчальну програму, аналогічну або схожу на ту, яку заявник завершив за кордоном, або до повноважень Міністерства освіти, науки, досліджень і спорту Словацької Республіки (а саме Центру визнання дипломів) у разі, якщо ЗВО не пропонує аналогічної навчальної програми.

Серед інших документів заявник має надати затверджену копію свідоцтва про випуск або диплома (який засвідчує завершення вищої або середньої освіти), отриманого за межами Словаччини, з апостилем, виданим уповноваженим органом у країні походження. Подані документи має перекласти на словацьку мову ліцензований перекладач. Після подачі заявки з усіма необхідними документами відповідна установа повинна протягом двох місяців прийняти рішення про визнання атестату або диплома, відмову в його визнанні, проведення додаткового іспиту для перевірки знань і навичок заявника з предметів або їхніх частин, які заявник не вивчав у навчальному закладі за межами Словаччини. Через те, що між Україною та Словацькою Республікою існує двосторонній договір про взаємне визнання попередньої освіти, процедура для громадян України є спрощеною. Після подачі заявки з усіма необхідними документами Центр визнання дипломів, відповідний заклад вищої освіти або районний відділ повинен визнати диплом протягом 15 днів.

Іще одна неписана умова прийому, яка стосується українських студентів, — це вік від 18 років на момент вступу. Адже українські школярі закінчують школу в 16-17 — у віці, коли вони не є повнолітніми, і за них має нести відповідальність

доросла людина. Неповнолітні учні стикаються з проблемами під час отримання стипендії та житла, тому більшість із них зазвичай живуть із сім'єю або родичами.

Якщо інше не зазначено в Інструкціях, усі абітурієнти можуть подавати документи на навчання на одному чи кількох факультетах або в одному чи кількох університетах. У разі збігу дат вступних іспитів на різних факультетах відповідальність за відвідування іспиту несе сам абітурієнт. Згідно з Актом «Про вищу освіту», лише вищі навчальні заклади мають право надавати, організовувати або забезпечувати вищу освіту, а тому лише вони вповноважені приймати студентів на навчання з метою отримання вищої освіти. На запит абітурієнта навчальний відділ факультету надає абітурієнтами детальну інформацію за опублікованою адресою та телефоном. Також абітурієнти можуть отримати інформацію на відповідних веб-сторінках університетів.

Кожен факультет сам визначає власні критерії прийому студентів. Однак процес подачі документів є однаковим для словаків та іноземців (у тому числі іноземців зі статусом закордонного словака). Нещодавно через малу кількість студентів процес подачі документів на багато спеціальностей був суттєво спрощений у багатьох університетах.

«Вступних іспитів як таких вже не існує. Є процедура вступу. Університет розробляє процедуру подачі заявок на основі критеріїв, які мають бути обов'язковими. Університет створює рейтинг студентів. Проте в останні кілька років дуже мало студентів не були прийняті».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

«На деяких спеціальностях є лише процес вступу, але на інших спеціальностях (політологія, міжнародні відносини та лінгвістика) також є і вступні іспити».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

Після доставки та реєстрації заявки факультет повинен послати абітурієнту детальні інструкції про вступні іспити або навчальний план і пропозиції, а також, якщо це можливо, навчальні матеріали. Декан факультету повинен прийняти рішення щодо прийому абітурієнта на навчання на певній програмі. Результати прийому мають бути, як правило, оголошені у день вступного іспиту або на наступний день після нього на офіційній дошці оголошень факультету. Багато факультетів оголошують про результати процедури вступу на своїх сайтах. Рішення про результати процедури вступу має бути опубліковане у письмовому вигляді протягом 30 днів із дня перевірки відповідності критеріям вступу. Від абітурієнтів-іноземців, які не задовольняють всі вимоги, можуть вимагати відвідування підготовчих курсів, у тому числі курсів словацької мови.

Загалом громадянство студента саме по собі не впливає на визначення плати за навчання. Студенти, які навчаються на денній формі у державних університетах Словаччини, не перевищуючи тривалість навчання, не повинні платити за навчання, якщо вони навчаються на програмі словацькою мовою (так само, як і словацькі студенти). Через це університетська освіта у Словаччині є особливо привабливою для українських студентів, які переважно навчаються на словацькомовних програмах. Міністерство освіти платить державним університетам за кожного студента, який навчається на словацькомовній програмі. Плату за навчання іноземними мовами визначають самі університети. Суми оплати коливаються від 500 до 12 000 євро за навчальний рік. Актуальну інформацію про ціну навчання можна отримати у відділах міжнародних відносин відповідних ЗВО. Приватні коледжі мають право вимагати плату за навчання від своїх студентів. Сума плати за навчання і виплат, пов'язаних із навчанням, не обмежена законом. У законі також не зазначені умови плати за навчання. Єдиним обов'язком приватних коледжів є публікація суми плати за навчання та інших виплат, пов'язаних із навчанням, на наступний навчальний рік щонайменше за два місяці до кінцевого терміну подачі документів.

Словаччина пропонує іноземним студентам такі типи стипендій:

- стипендія від уряду Словацької Республіки,
- двосторонні програми,
- національна стипендіальна програма,
- стипендії в рамках двосторонньої програми співпраці.

Єдина стипендія, доступна для українських студентів на денній формі навчання у словацьких університетах (за винятком студентів із програм мобільності) — це стипендія від уряду Словацької Республіки. Тому ми опишемо цю стипендію більш детально.

Стипендія від уряду Словацької Республіки — це частина офіційної допомоги на розвиток Словаччини, яка є програмою та проектною діяльністю Міністерства закордонних та європейських справ для міжнародної спільноти⁶. Уряд Словаччини прийняв «Середньострокову стратегію співпраці Словацької Республіки у сфері розвитку на 2014–2018 роки» та «Цілі двосторонньої співпраці Словацької Республіки у сфері розвитку на 2017 рік», які зобов'язали Міністерство освіти, науки, досліджень та спорту Словацької Республіки досягати цілей двосторонньої співпраці у сфері розвитку, надаючи стипендії від уряду. Стипендія від уряду може бути надана громадянину країни-партнера, який навчається на денній формі в державному університеті, розташованому у Словацькій Республіці (за умови, що попередній рівень освіти цей громадянин не закінчив у

⁶ Акт № 392/2015 «Про співпрацю у розвитку і внесення змін у деякі акти», а також Постанова Міністерства освіти, науки, досліджень та спорту № 50/2016, у якій визначені подробиці процедури розподілу стипендій від уряду, увійшли в силу 1 січня 2016 року.

Словаччині) або учаснику мовних курсів з метою навчання в університеті. Претендент на цю стипендію повинен мати чинний дозвіл на проживання (або з метою навчання, або як громадянин третьої країни зі статусом словака, що мешкає за кордоном) або право на перебування на території Словацької Республіки на період довше ніж три місяці. Мінімальний розмір стипендії дорівнює прожитковому мінімуму для дорослих однаків, і її надають лише на один рік під час програми⁷.

Згідно з даними, які надав нам державний службовець, котрий відповідає за просування вищої освіти за кордоном, щороку уряд пропонує громадянам третіх країн 48 стипендій — африканцям, передусім з Кенії й Судану, а також палестинцям та українцям. Ці стипендії поділені між окремими країнами, і щороку їх затверджує Міністерство закордонних справ. Кожна країна отримує максимум 5-6 стипендій і зазвичай 1-2 місця. На даний момент у Словаччині навчаються приблизно 250 іноземних студентів, які є бенефіціарами цієї схеми. Більшу кількість стипендій надають співвітчизникам — усього 70 стипендій, які розподіляють країни. Загальнодержавні стипендії існують у таких країнах як Сербія, Румунія, Угорщина, Україна та Польща. Пропозиції Міністерства освіти надають контактні установи в цих країнах, і саме ці установи номінують студентів. Зазвичай вони номінують більшу кількість студентів, ніж доступна кількість стипендій. Комісія, яка складається з представників університетів та різних галузей, складає рейтинг абітурієнтів за системою *per rollam*.

Державний службовець, який відповідає за просування вищої освіти за кордоном, зазначив, що зацікавленість українських студентів у цій стипендії існувала і до початку військового конфлікту в Україні, тому що у Словаччині високий рівень життя, і що Словаччина не планує розширювати можливості для отримання стипендій у найближчому майбутньому.

«Ми не очікуємо сплеск зацікавленості у стипендіях. Стипендії залежать від обсягу коштів. Наша політика досить відкрита. Це вже й так максимальна кількість, яку ми можемо пропонувати за законом громадянам третіх країн».

З експертного інтерв'ю з державним службовцем, який відповідає за просування вищої освіти за кордоном

Що ж до інших джерел фінансування, якими можуть скористатися студенти, студентські кредити зазвичай не є доступними для українських студентів у Словацькій Республіці — єдиним винятком є студенти, у яких є статус словаків, що проживають за кордоном. Деякі компанії (зокрема у сфері ІТ) безпосередньо зв'язуються зі студентами під час навчання і оплачують їхні витрати на навчання, а студенти повинні працювати на компанію після завершення навчання. Приватні фонди не підтримують іноземних студентів у Словаччині.

⁷ <http://www.minedu.sk/data/att/9577.pdf>.

Існують деякі благодійні фонди, які також підтримують іноземців. Деякі проекти фінансує Фонд притулку, міграції та інтеграції (ФПМІ), а громадські організації та Міжнародна організація з міграції надають юридичну, соціальну, медичну та іншу допомогу іноземцям із іншим статусом проживання. Студенти, яким необхідна соціальна допомога, також можуть попросити їх про допомогу, але їхня фінансова допомога дуже обмежена (100 євро на місяць лише протягом максимального періоду до 6 місяців).

Інтернаціоналізація вищої освіти є окремою метою Міністерства освіти. Вона передбачає академічну мобільність, систему підтримки для презентації словацького університетського простору як частини європейської університетської та дослідницької сфери, розвиток наявних програм на кшталт національної стипендійної програми, а також програм, які підтримують повернення чи приваблення експертів з-за кордону до словацької академічної сфери. Міністерство є стратегічним партнером, який формує загальні рамки університетської освіти і підтримує інтернаціоналізацію. Нині існує чинний проект підтримки інтернаціоналізації університетів. Міністерство освіти збирає інформацію по іноземних студентів, але ні Міністерство, ні уряд не мають наміру збільшувати кількість українських студентів чи кількість студентів будь-якої іншої національності.

“Не існує стратегічних цілей з амбіціями привабити сюди значно більшу кількість іноземних студентів. Факт у тому, що молоді люди зі Словаччини навчаються за кордоном, і внаслідок цього виникає потреба привабити іноземних студентів, щоб їх замінити, щоб відновити баланс. Якщо кількість іноземних студентів у країні зростає, це узгоджується з національною політикою (в освіті, міграції, ринку праці). Однак це явище поки що не організоване стратегічно згідно з необхідними спеціальностями. Ми вітаємо кожного студента, на яку спеціальність він би не подавався. Все повністю відкрито».

З експертного інтерв'ю з державним службовцем, який відповідає за просування вищої освіти за кордоном

У Словацькій Республіці існує спеціальна установа, Словацьке агентство академічного інформування (СААІ), що відповідає за просування словацької вищої освіти за кордоном у рамках контрактів із Міністерством освіти в останні 10 років. Передусім інформація про навчальні програми іноземними мовами публікується в одній книзі на сайті СААІ, але українці менше зацікавлені в цьому, бо їх цікавить навчання словацькою мовою (тобто безкоштовно). Однак на брошуру, яка містить найнеобхіднішу інформацію для абітурієнтів, існує великий попит. Українські студенти зв'язуються з СААІ, щоб записатися в конкретний навчальний заклад, розпитати про умови перебування у Словацькій Республіці, дізнатися про обсяги доступного фінансування та про фінансові питання,

пов'язані з навчанням у Словаччині, а також розібратися з адміністративними питаннями.

На сайті СААІ розміщена оброблена інформація про перебування іноземців у Словаччині, взята з кількох урядових веб-сторінок. Саме тому на сайтах багатьох університетів є посилання на сайт СААІ. Хоча деякі університети і займаються просуванням себе за кордоном, СААІ допомагає їм і просуває словацьку вищу освіту у тих місцях, куди університети зазвичай не приходять. СААІ бере участь в закордонних освітніх ярмарках, де просуває можливості навчання в словацьких навчальних закладах.

Через різке зменшення кількості словацьких студентів ситуація з просуванням змінилася в останні роки, оскільки університети вже почали просувати себе, використовуючи різні канали.

Деякі університети безпосередньо орієнтуються на українських студентів, створюючи україномовні веб-сторінки, розвиваючи професійні контакти з окремими університетами в Україні, рекламуючи освітні можливості на кордоні або на території України, в тому числі у загальноосвітніх школах, наймаючи спеціальних працівників, які відповідають за просування і добре володіють українською мовою.

«Українська мова є частиною університетського сайту. Українською розміщена інформація для абітурієнтів про подачу документів, про дати і про інтенсивні курси словацької».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

«Наш університет проводить спеціальні заходи біля кордону зі Словаччиною на українській стороні. Там є кілька білбордів. Також минулого року була проведена презентація у двох середніх школах в Україні».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

Деякі відомі державні університети не проводять заходи спеціально для українських студентів, тому що завдяки хорошій репутації вони вже мають попит серед іноземних студентів.

«Ми не зосереджуємося окремо на українських студентах. У нас є хороші контакти з українськими університетами в рамках дослідницьких проектів. Є тривала співпраця, але це не конкретний план комунікації з Україною».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

«Загалом у нас немає потреби активно шукати студентів, бо в університеті дуже хороша репутація, і ми намагаємося бути найкращим університетом у

Словацькій Республіці. Ми просуваємо і поширюємо інформацію про наші навчальні програми, тільки якщо до нас звертаються безпосередньо або просять це зробити. У нас багато міжнародних проектів і студентських програм обміну, тому немає великих проблем з приходом нових студентів».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

Університети рідко займаються просуванням через агентства через поганий попередній досвід, але якщо вони це все ж роблять, то посередник мусить мати блискучу репутацію.

«Існує багато посередників, які займаються рекрутингом українців. Іноді вони звертаються до університету, а іноді працюють незалежно. Університет не шукає їх активно. У минулому у нас були проблеми зі зловживанням довірою студентів, які не мали уявлення про діапазон цін на вищу освіту у країні, тому університет перестав офіційно співпрацювати, навіть якщо вони співпрацюють з деякими поважними агентствами і надають їм офіційну інформацію».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

«Університет співпрацює з зовнішньою організацією, яка надає певні послуги, пов'язані з рекрутингом студентів зі східних країн — передусім з України, Казахстану, Грузії, Білорусі та Росії. Це добре розроблена співпраця. Йдеться про агентство і мовну школу, яка пропонує комплексні послуги новим студентам. Усі послуги, пов'язані з перебуванням у Словаччині. Компанією керує колишній випускник цього університету. Ми б не співпрацювали з неперевіреною компанією».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

Водночас деякі представники визнавали, що посольство Словаччини в Києві та консульство в Ужгороді не допомагають поширювати інформацію про можливості освіти за кордоном, а інші стверджували, що просувають освіту тільки через посольства у сусідніх країнах.

Слід зазначити, що державні університети більш зацікавлені у просуванні себе за кордоном, ніж приватні. Приватні університети не зацікавлені в українських студентах, адже вища освіта, яку вони надають, для українців є надто дорогою. Більше того, через складну міграційну політику приватні університети зазвичай не докладають багато зусиль для просування у третіх країнах і віддають перевагу співпраці з університетами в ЄС (наприклад, німецькими університетами).

«У минулому ми розглядали можливість рекрутингу студентів безпосередньо з України за допомогою одного агентства, але це так і залишилося на рівні обміркування. Якщо умови у Словаччині не зміняться так, щоб ми могли

конкурувати з державними університетами, ми вважаємо, що інвестиції у цю сферу не принесуть нам багато прибутку — дуже мало українських студентів можуть дозволити собі оплатити ці витрати».

З експертного інтерв'ю з представником приватного університету

Університети мають різне розуміння ролі українських студентів в інтерналізації вищої освіти у Словацькій Республіці, і їхні погляди не завжди збігаються з поглядами Міністерства освіти.

«В університеті є стратегія інтернаціоналізації, у якій визначено кількість навчальних програм іноземними мовами. Це платні програми. І ми хотіли б мати більше таких програм, і приваблення більшої кількості іноземних студентів — це також пріоритет».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

«В університеті є стратегія інтернаціоналізації, у якій залучення іноземних студентів із України визначене як один із пріоритетів. Основні внутрішні завдання університету полягають у тому, щоб підвищити кількість іноземних студентів (у тому числі українців) і покращити для них середовище».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

Посилення потенціалу людського капіталу

Після прийому в університет студенти зазвичай отримують підтримку від навчального відділу свого університету під час продовження свого дозволу на проживання. Не існує єдиної процедури адаптації та інтеграції студентів під час навчання, і ця практика залежить від самого університету. Студенти можуть отримувати допомогу з проживанням, заповненням анкет тощо.

«Університет має одного працівника, який розмовляє українською, і його робота полягає в тому, щоб допомагати студентам на початку».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

«Ми допомагаємо у процесі поселення, адаптації до навчання, організуємо вступні курси словацької мови перед початком навчального року».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

Хоча у Словацької Республіки є добре прописана стратегія з інтеграції, у ній немає положення, що впливало б на процес інтеграції українських студентів під час навчання в університеті. Ймовірно, це через те, що стратегію втілюють під егідою Міністерства праці, соціальних справ та сім'ї Словацької Республіки,

тому більшість заходів спрямовані на рівний доступ до можливостей працевлаштування та соціальних послуг.

Нещодавно почали докладати більше зусиль для покращення знання словацької мови серед українських студентів. Але основною метою цього є не будівництво мультикультурного суспільства, а радше подолання невеликого мовного бар'єру, щоб студенти могли вільно спілкуватися і навчатися. Водночас на національному рівні немає конкретних інструментів. Деякі університети ввели мовні курси перед прийомом іноземних студентів та у першому семестрі навчання. Перед початком кожного навчального року університети проводять безкоштовні вступні курси словацької мови для іноземних студентів (однак вони повинні самі оплачувати проживання та харчування). Деякі університети розробляють нові ініціативи, надаючи мовні курси ще до приїзду до Словаччини.

«В Україні університет проводитиме курси словацької мови, щоб українці прибували до Словаччини з кращим володінням мови і щоб допомагати їм із дуже ранньою адаптацією. Крім того, для них навчатися в Україні буде значно дешевше».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

Крім того, Міграційний центр у Кошице організовує безкоштовні курси словацької, хоча й в обмежених масштабах.

Як зазначають представники університетів, навчальні успіхи українських студентів можна порівняти з успіхами словацьких студентів. У обох групах є і погані, і хороші студенти, і це не залежить від їхньої національності. Представники університетів зазначають, що українські студенти більш умотивовані і вчатьсЯ більш старанно, але можуть мати більше проблем через мовний бар'єр.

«Дуже важко робити узагальнення про їхні успіхи в навчанні. Кожен студент — особистість. Хоча на початку українці є слабшими студентами, вони досягають більшого прогресу від початку до кінця навчання, ніж словацькі студенти. Роки досвіду показують, що українській студенти належать до кращої половини студентів, але не досягають вершини».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

“Українці — хороші студенти і часто добре проявляють себе в точних і природничих предметах, наприклад, математиці чи хімії. У них є певні проблеми з соціальними науками, але це, ймовірно, пов'язано з проблемами в розумінні словацької мови. Загалом немає великої різниці в якості українських студентів порівняно зі словацькими студентами».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

Зазвичай представники університетів не бачать ніяких перешкод для інтеграції українських студентів. Однак це стосується лише тих університетів, де іноземці не утворюють велику частку студентства. А от в університетах, де українських студентів стає дедалі більше, уже проходять певні зміни в процесі інтеграції.

«Коли українських студентів було менше, вони краще інтегрувалися зі словацькими студентами. А тепер, коли українців більше, вони починають утворювати власні спільноти».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

Однією з проблем українських студентів є проблема медичного страхування. Адже українські студенти мають право лише на комерційне страхування (яке дуже дорого коштує) і не потрапляють до словацької державної системи медичного страхування. Багато студентів залишаються незастрахованими, і це створює великі ризики для їхнього здоров'я.

«У нас був випадок, коли нам довелося перевозити дуже хвору українську студентку з високою температурою до України, бо в неї не було медичного страхування і вона відмовилася від лікування у Словаччині».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

У законі про працевлаштування прописані конкретні випадки, коли студенти можуть вступити у відносини працевлаштування. Він чи вона мусить мати тимчасовий дозвіл на проживання з метою навчання. У дозволі не конкретизовано, чи студенти навчаються у середній школі, університеті чи просто в мовній школі. Через це виникали проблеми, оскільки іноземці, зокрема учні мовних шкіл, часто зловживали таким дозволом, замість навчання працюючи на низькокваліфікованій роботі у сфері послуг. Однак нещодавні доповнення до закону тепер зобов'язують учнів мовних шкіл отримувати національну візу, а не дозвіл на проживання з метою навчання. Існують обмеження максимального робочого часу для студентів. Студент університету може працювати 20-годинний робочий тиждень (рік тому, до перенесення Директиви 2016/801-EU Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2016 року про умови в'їзду та проживання громадян третіх країн з метою досліджень, навчання, професійної підготовки, волонтерства, за схемами обміну учнів чи в рамках освітніх проєктів та au pair, студенти могли працювати лише 10 годин).

Більшість студентів користуються цією можливістю і працюють паралельно з навчанням, переважно у приватному секторі. Але в університетів немає точних даних про те, скільки студентів працюють. Проте українські студенти часто працюють на півставки і в цьому сенсі не відрізняються від словацьких студентів.

«У них немає точних кількісних даних про те, скільки студентів працюють, але у

більшості з них є якась робота на неповний робочий день — так само, як і у словацьких студентів. Вони не часто стикаються з випадками, коли студенти приїжджають до Словаччини на навчання і зловживають цим, щоб тут працювати».

З експертного інтерв'ю з представником державного університету

Навчання завжди на першому місці також і тому, що студенти-іноземці знають, що можуть легко втратити дозвіл на проживання, якщо провалять іспити. Якщо студент (громадянин третьої країни з дозволом на проживання) не відвідує пари, він мусить протягом трьох робочих днів повідомити в поліцію, що мета, з якою йому був наданий дозвіл на проживання, була скасована. Кожен громадянин третьої країни, який отримав тимчасовий дозвіл на проживання на території Словацької Республіки, може подати заяву на зміну мети тимчасового перебування без необхідності їхати до країни свого походження⁸. Але якщо він цього не зробить, то мусить покинути країну.

Досягати успіхів у навчанні і водночас працювати можливо, але це залежить від конкретної людини. За словами наших ключових інформантів з ЗВО, лише в небагатьох випадках студенти приїжджають до Словаччини на навчання і зловживають цим з метою роботи. Університети також допомагають студентам отримувати практичний досвід, влаштовуючи їх на стажування в міністерствах, громадських організаціях та приватних компаніях, і якщо ці організації задоволені їхньою роботою, то вони пропонують їм роботу на неповну ставку — або в рамках певних проектів, або на невизначений термін. Більше 70% студентів проходять курс практичної підготовки протягом принаймні одного семестру під час навчання.

Після випуску студентський дозвіл на проживання залишається чинним протягом лише 3 робочих днів, і українські студенти мають три можливості легально залишатися у Словаччині. По-перше, вони можуть виїхати з країни, повернутися за безвізовим режимом і шукати роботу. По-друге, вони можуть подати заяву на зміну мети тимчасового перебування на пошук роботи без необхідності виїжджати до країни походження. У більшості випадків студенти шукають роботу ще під час навчання (якщо бажають залишатися у Словаччині і працювати там після навчання). Наприклад, компанії у сфері ІТ підписують контракти зі студентами ще на 4 році навчання, тому випускники мають роботу з першого ж дня після випуску. По-третє, перебування з метою пошуку роботи було нещодавно лібералізоване згідно з Директивою ЄС 2016/801. Раніше максимальна тривалість перебування з метою пошуку роботи становила 30 днів, а зараз — 9 місяців. Цей крок має посприяти можливостям працевлаштування на ринку праці для випускників університетів протягом більш тривалого періоду

⁸ Більше див. за посиланням:

<http://www.iom.sk/sk/novinky-a-podujatia/881-studia-emn-zmeny-pobytoveho-statusu-v-slovenskej-republike>.

пошуку роботи. Представники держави не очікують інших переваг, бо вважають, що це нововведення уже й так максимальне.

У законі чітко зазначено, що випускники словацьких університетів звільнені від вимоги мати дозвіл на роботу, тому роботодавець не повинен проводити перевірку ринку праці⁹, перш ніж найняти такого випускника. Випускник повинен лише змінити мету дозволу на проживання в Поліції охорони кордонів і роботи з іноземцями. З цієї точки зору українці мають той самий статус, що й будь-які інші іноземці, і вони не отримують особливого поводження у зв'язку з їхнім громадянством.

За свідченнями представників університетів, українські студенти успішно входять на словацький ринок праці. Випускники-українці переважно працюють у міжнародних корпораціях, у відділах міністерств, що займаються іноземними справами, у дослідницьких інституціях або в торгових палатах, які мають відносини з їхньою країною. Існує думка, що подолати бюрократичні перепони іноземцеві легше при працевлаштуванні у велику компанію, і тому деякі компанії у Словацькій Республіці досі розрізняють іноземних та місцевих випускників.

Хоча багато студентів працюють за спеціальністю, деякі з них також знаходять роботу і в інших сферах — наприклад, у сфері послуг. На ринку праці українці іноді замінюють словаків на низькооплачуваній роботі. Порівняно з зарплатами в Україні там усе одно значно вищі зарплати.

Якщо іноземний випускник словацького університету не може знайти роботу на ринку праці, то не існує жодної активної політики у цій сфері, яка могла б йому допомогти. Вважається, що вільний доступ до ринку праці (без потреби отримувати дозвіл на проживання) — це вже дуже сприятлива умова.

«Немає активних заходів, спрямованих на цю групу. Мотиваційним фактором є те, що випускникам не потрібен дозвіл на роботу, і у них є хороша основа для того, щоб почати жити тут і інтегруватися в суспільство. Якщо випускник надасть диплом про вищу освіту, отриману у Словаччині, то в нього буде безперешкодний доступ до ринку праці».

З глибинного інтерв'ю з представником Міністерства праці, соціальних справ і сім'ї

У сфері доступу до допомоги по безробіттю умови отримання допомоги є однаковими для всіх претендентів незалежно від громадянства і типу проживання. До таких умов належить дворічний страховий стаж, що становить проблему для недавніх випускників. Іще одна неузгодженість полягає в тому, що

⁹ Це означає, що роботодавець не зобов'язаний реєструвати вакансію в Управлінні праці за 15 днів до найму, щоб перевірити, чи претендують на цю вакансію словаки (як того вимагає стандартна процедура).

іноземець має ті самі права на використання служб із працевлаштування, що й будь-який громадянин Словацької Республіки, у разі, якщо він отримав тимчасовий дозвіл на проживання з метою працевлаштування. На практиці отримати цю допомогу часто нереально, оскільки переривання працевлаштування скасовує мету проживання, що призводить до скасування дозволу на проживання у Словаччині і зобов'язує іноземця виїхати з країни¹⁰.

Законодавцям відомо про проблеми з працевлаштуванням висококваліфікованих мігрантів, у тому числі й випускників словацьких університетів, пов'язані з процедурою міграції. Саме тому один із пунктів плану дій, прописаного в «Політиці інтеграції на період 2017-2018 років», передбачає підвищення привабливості словацького ринку праці з точки зору міграційної політики держави у перспективі до 2020 року і водночас консолідацію інтеграції іноземців шляхом спрощення адміністративних процедур для отримання дозволів на проживання та роботу (зокрема з увагою до осіб із третіх країн, які отримали дипломи у словацьких університетах)¹¹. До інших цілей міжнародної політики належить просування рівного доступу до працевлаштування для іноземних громадян, які легально проживають у Словаччині, — серед іншого, шляхом забезпечення рівного поводження у сфері рекрутингу, кар'єрного росту, умов праці (в тому числі оплати та безпеки на робочому місці). Хоча Міністерство праці, соціальних справ і сім'ї починаючи з 2015 року зобов'язане щороку до 30 квітня видавати всебічний звіт про стан виконання цілей «Політики інтеграції» Словацької Республіки, останній звіт, опублікований на сайті Міністерства, — лише за 2016 рік.

Як зазначив представник Міністерства праці та представник асоціації роботодавців, кількість українських студентів не настільки велика, щоб загрожувати словакам на національному ринку праці. Однак обидва ці респонденти визнають, що існують дефіцитні професії, такі як ІТ-спеціалісти та медичні працівники, і було б корисно, якби університети могли готувати більше випускників у цих галузях. Проте університети не можуть швидко реагувати на потреби ринку праці і продовжують готувати студентів у галузях, які вже перенасичені працівниками. З цієї причини міграція працівників із необхідною кваліфікацією є більш реалістичним способом задовольнити потреби ринку праці у Словацькій Республіці.

¹⁰ <https://www.mic.iom.sk/sk/socialne-veci/socialne-poistenie/388-davka-v-nezamestnanosti.html>.

¹¹

<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/integracia-cudzincov/dokumenty/akny-plan-integracnej-politiky-slovenskej-republiky-podmienkach-ministerstva-prace-socialnych-veci-rodiny-slovenskej-republiky-roky-2017-2018.pdf>.

Узгодженість політик

Як зазначають наші респонденти, політики, пов'язані зі студентською міграцією, змінюються — хоча й не в усіх сферах. У Міністерстві внутрішніх справ ситуація повільно змінюється (на краще), проте у Міністерстві охорони здоров'я (студентське медичне страхування) та в Міністерстві праці (можливості працевлаштування, соціальне забезпечення) ситуація досі складна. Представник Міністерства внутрішніх справ в інтерв'ю заявив, що міграційна політика має відповідати на виклики ринку праці й виклики в освіті. Міграційна політика — інструмент політики у цих сферах. Міністерство внутрішніх справ цілком підтримує лібералізацію політик задля користі держави. Університети та бізнес також підтримують подальше збільшення кількості українських студентів у Словаччині. Водночас для міністерств міграція є досить делікатною темою. Міністерство освіти відкрите до подальшої інтернаціоналізації університетів у Словаччині, але неможливо знайти жодної письмової стратегії, у якій було б прописане бажання привабити більше українців або громадян третіх країн на навчання у Словаччині. Крім того, Словацька Республіка зацікавлена у привабленні більш висококваліфікованих іноземців, а українських студентів у Словаччині не сприймають як потенційне джерело висококваліфікованої робочої сили. У якійсь мірі це може бути пов'язано з непевністю планів українських студентів щодо їхньої майбутньої кар'єри, адже Словацька Республіка є менш розвиненою, ніж інші країни ЄС, тому студенти можуть сприймати її як транзитну країну, а не країну призначення. З іншого боку, немає зв'язку між освітою та професіями, яких бракує на ринку праці, у випадку громадян третіх країн — та й у випадку словацьких студентів також. Словаччина має довгострокову проблему з пристосуванням системи освіти до потреб ринку праці.

Міністерство освіти, науки, досліджень та спорту Словацької Республіки в рамках Закону «Про вищу освіту» щороку розробляє, оновлює та публікує довгострокові плани у сфері освіти, досліджень, розробок, мистецтв та іншої творчої діяльності у сфері вищої освіти («довгострокові плани міністерства»), у яких інтернаціоналізація прописана як окрема мета¹². Однак інтернаціоналізація не означає приваблення більшої кількості іноземних студентів. Міністерство освіти збирає інформацію про іноземних студентів, але ні міністерство, ні уряд не планують збільшувати кількість українських студентів. Утім, уряд підтримує збільшення кількості студентів, надаючи їм доступ до безкоштовної освіти в державних університетах.

На запит держави та університетів було впроваджено зміни, спрямовані на приваблення іноземних студентів до Словацької Республіки. За оцінками представників університетів, на даний момент немає потреби змінювати цю

¹²Див. за посиланням (словацькою мовою):

<https://www.minedu.sk/dlhodoby-zamer-ministerstva-a-jeho-aktualizacie/>.

політику, адже останнім часом у закони було внесено багато змін на краще. Водночас представники Поліції по роботі з іноземцями та охороні кордонів визнали, що правила міграції вже не можна лібералізувати ще більше. Нині необхідно максимально впроваджувати закон на практиці.

Тоді як державні університети явно отримують користь від зростання кількості студентів, найбільше навантаження лягає на плечі тих, хто має справлятися зі збільшенням кількості громадян третіх країн, які приїжджають до Словацької Республіки — а саме Поліції по роботі з іноземцями та охороні кордонів і посольств, які вже давно страждають від браку працівників. Однак у своїй «Міграційній стратегії до 2021 року» уряд виражає зацікавленість у підтримці в'їзду іноземних студентів як через потреби ринку праці, так і з точки зору міграції знань. Зараз планується збільшити кількість посольств і консульств, щоб створити можливість для більш швидкого прийому окремих груп претендентів на візу — наприклад, можливість прийому на наступний день після звернення.

За словами представника Міністерства внутрішніх справ, студенти (в тому числі учні середніх шкіл, студенти університетів, студенти на програмі Erasmus+, учні на мовних курсах) становлять приблизно 25-30% загальної кількості іноземців. Збільшення кількості іноземців не супроводжувалося збільшенням пропускну здатності Поліції по роботі з іноземцями та охороні кордонів. На сьогодні Поліція по роботі з іноземцями та охороні кордонів має дванадцять працівників, а раніше, до 1998 року, у неї був офіс у кожному директораті і 79 працівників.

Нині адміністративні перешкоди, зокрема надання дозволу на проживання від Поліції по роботі з іноземцями, залишається однією з проблем, яку згадують більшість представників університетів. Тему Поліції по охороні кордонів та спрощення адміністративних процедур, пов'язаних із проживанням іноземних студентів у Словаччині, починають більше обговорювати у суспільстві, однак на впровадження нових заходів потрібен час через політичні причини та причини безпеки.

Міграційна політика та політика працевлаштування для іноземців узгоджені між собою. Словацька Республіка зацікавлена у висококваліфікованих іноземцях із культурно близьких країн, таких як Україна, Молдова, Сербія.

Згідно зі стратегічним документом «Міграційна політика Словацької Республіки: перспективи до 2020 року», контрольована економічна міграція передусім визначена потребами Словацької Республіки. У наступні роки економічна міграція має бути заснована на активному і гнучкому контролі прийняття іноземців, які вирішують приїхати до Словацької Республіки. Контроль економічної міграції повинен рішуче реагувати на виклики глобальної конкуренції за таланти, особливо шляхом активного пошуку і створення передумов для прибуття талановитих людей до Словаччини. Словацька Республіка запровадить політику,

спрямовану на активну підтримку економічних мігрантів та працевлаштування мігрантів із третіх країн згідно з потребами національної економіки і ринку праці з акцентом на прийняття і працевлаштування висококваліфікованих працівників, наукових працівників та інших кваліфікованих мігрантів за потреби¹³.

Однак немає жодного офіційного документа, який регулював би співпрацю Словацької Республіки з третіми країнами (не членами ЄС) з точки зору залучення кваліфікованої робочої сили до словацького ринку праці. Основним критерієм, який застосовують для іноземців в рамках економічної міграції, є їхній потенціал до розвитку словацької економіки та суспільства. При цьому перевагу віддають тим мігрантам, у яких є кваліфікація та компетенція, необхідна для задоволення тривалого попиту на професіоналів у галузях з дефіцитом працівників на національному ринку праці, з акцентом на культурно споріднених країнах¹⁴.

Згідно зі згаданим документом, заходи, які слід втілити, зосереджуються на тому, щоб: 1) зробити процес видачі візи та дозволу на проживання більш ефективним шляхом покращення координації діяльності між представництвами Словацької Республіки та відповідними відділами Поліції по роботі з іноземцями; 2) розробити правила економічної міграції шляхом визначення так званої «Словацької карти» (видозміненої «Синьої карти» ЄС) для кваліфікованих і висококваліфікованих іммігрантів, а також впровадити систему балів, яка слугуватиме гнучким інструментом для визначення пріоритетів у прийнятті окремих категорій іммігрантів; 3) проводити регулярний аналіз потреб національної економіки та економічного внеску окремих груп економічних мігрантів (за метою проживання), на основі якого розробити заходи регуляції та контролю.

Отже, політика міграції та політика на ринку праці доволі добре узгоджені між собою. На даний момент роботодавці доповідають про вакансії, і якщо існує брак працівників, то держава дозволяє більшій кількості іноземців переїхати до Словаччини. З цієї точки зору рушієм міграційної політики є внутрішній попит на працівників. Нині практично немає перешкод у сфері працевлаштування іноземців на ринку праці, тому немає потреб у подальших змінах. За оцінкою представників Міністерства праці, кількість українців не настільки висока, щоб становити загрозу словацьким робітникам — більше того, присутність українців може бути корисною, адже вони можуть привносити нові ідеї у робочий процес. Бізнес постійно тисне на державу, щоб лібералізувати імміграційну політику, адже приплив іноземців дозволяє роботодавцям не підвищувати зарплати і робить їх більш конкурентоспроможними на світовому ринку. Вважається, що

¹³ Див. словацькою та англійською за посиланням: <https://www.minv.sk/?zamer-migracnej-politiky-slovenskej-republiky>.

¹⁴ Див. словацькою та англійською за посиланням: <https://www.minv.sk/?zamer-migracnej-politiky-slovenskej-republiky>.

легше найняти претендента або претендентку з культурно й географічно близької країни, бо їй чи йому легше повернутися додому після звільнення. З цієї точки зору українським працівникам віддають перевагу. Наприклад, за статистикою про «Синю карту», кількість працівників у сфері охорони здоров'я та інформаційних технологій дещо зросла, і у порівнянні з іншими національностями українці у цій сфері переважають. Але це переважно працівники, які навчалися не у Словаччині. Якщо порівняти політику на ринку праці і в освіті, то можна помітити, що вони значно менш узгоджені з точки зору українських студентів у Словаччині.

Згідно з прогнозом Центру праці, соціальних справ і сім'ї Словацької Республіки щодо ринку праці до 2021 року, через кілька років випускників університетів та роботи для професіоналів із вищою освітою стане більше¹⁵. Попри те, що висококваліфікованих працівників з'являється надто багато, не існує законів, які вимагали б від університетів узгоджувати прийом студентів на бюджетні місця з потребами ринку праці. Тож проблеми на ринку праці у Словаччині виникають не через недостатню кількість нових робочих місць, а через невідповідність освітньої системи потребам ринку праці. Наприклад, університети не здатні випускати достатньо професіоналів у сфері ІТ, але водночас випускники інших спеціальностей уже перенаситили ринок праці, бо для вступу на ці спеціальності вимоги до абітурієнтів нижчі. У ситуації дефіциту ІТ-спеціалістів компанії наймають більше працівників з інших країн, особливо з ЄС — поляків, румунів, болгарів — адже обмежень для їх найму немає. Варіант коригування системи освіти й підготовки добре інтегрованих і культурно близьких українських студентів узагалі не розглядається.

Хоча в рамках системи державних стипендій існують певні обмеження для більшості популярних спеціальностей (таких як економіка та право), Міністерство освіти досі розподіляє стипендії іноземним студентам просто за спеціальностями, незалежно від потреб університетів та ринку праці. Було б більш оптимально використовувати оцінювання ринку праці та навчальних програм і узгоджувати їх між собою. У сфері розподілу стипендій уже давно не було перегляду правил.

Державна політика повинна цілеспрямовано направляти притік студентів до тих навчальних закладів, де вони потрібні, за допомогою певних поступок у видачі дозволів на проживання та стипендій.

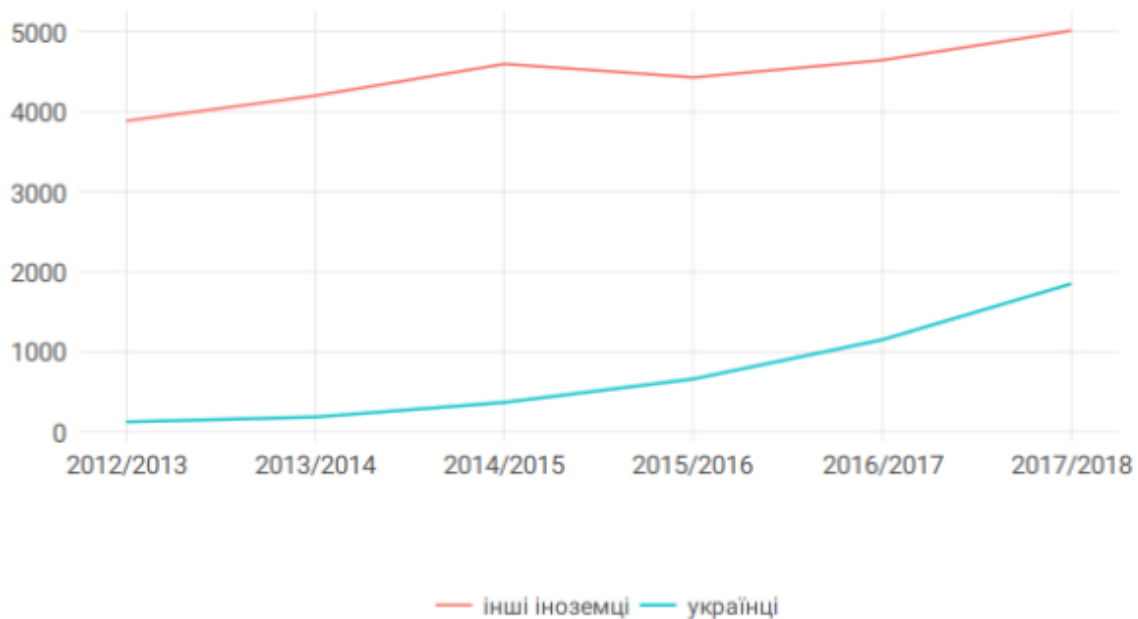
¹⁵http://www.upsvar.sk/statistiky/narodny-projekt-prognozy-vyvoja-na-trhu-prace-v-Slovak-Republic.html?page_id=456054.

Українські студенти та випускники: кількість, профіль, плани

Відбір людського капіталу

Кількість українських студентів на денній формі навчання у Словаччині зростала протягом останніх п'яти років.

Графік 1. Кількість українських студентів у Словаччині

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних Міністерства освіти Словацької Республіки (2018)

Зросла як абсолютна кількість українських студентів (зі 188 студентів денної форми навчання у 2013/2014 до 1851 студентів у 2017/2018), так і частка українських студентів серед усіх іноземних студентів у Словацькій Республіці (з 3% у 2013/2014 до майже чверті всіх іноземних студентів у 2017/2018). Це збільшення кількості українських студентів у десять разів співпало зі зменшенням кількості студентів-словаків через демографічні зміни та еміграцію словацьких студентів до сусідньої Чехії.

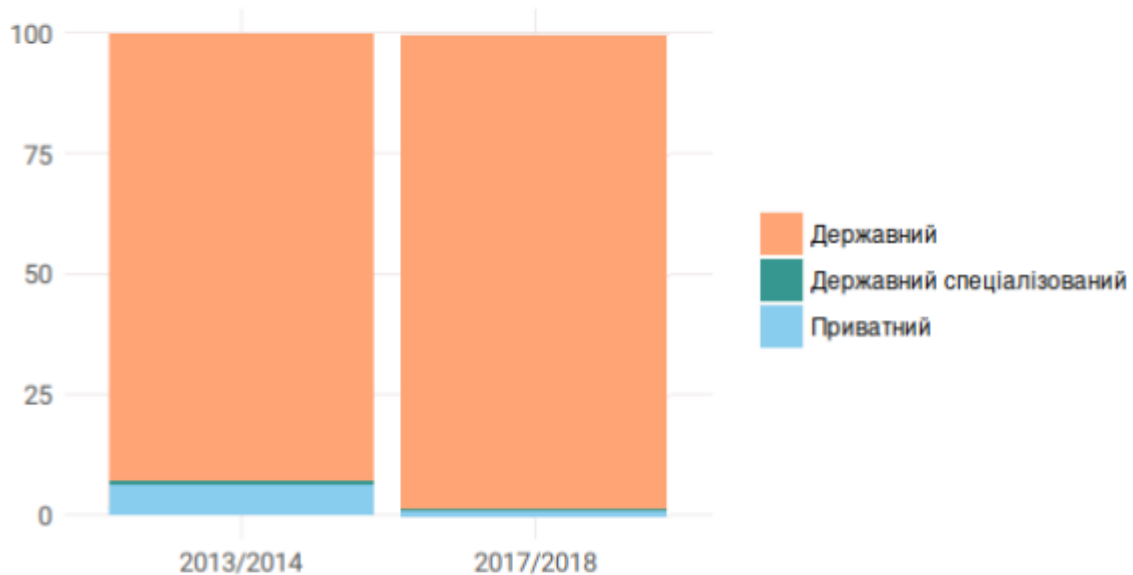
Графік 2. Кількість студентів у Словаччині

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних Міністерства освіти Словацької Республіки (2018)

В останні п'ять років частка українських студентів, які навчаються у приватних університетах, зменшилася з 6% до 1% всієї когорти українських студентів у Словацькій Республіці. Оскільки кількість українців у приватних університетах завжди була дуже низькою, цей спад відбувся передусім завдяки зусиллям державних університетів, спрямованим на те, щоб замінити словацьких студентів на українських.

Графік 3. Українські студенти в Словаччині (у розрізі типу університету)

Джерело: Розрахунки авторів на основі даних Міністерства освіти Словацької Республіки (2018)

Більше того, не відбулося суттєвого підвищення кількості стипендій від уряду, наданих студентам з України на денній формі навчання. Хоча частка українців серед інших національностей дещо зросла (з 2% у 2012/2013 до 8% у 2016/2017), зростання кількості отримувачів стипендії з 1 у 2012/2013 до 6 у 2016/2017 році не пояснює суттєве зростання загальної кількості студентів з України у Словацькій Республіці.

Результати онлайн-опитування показують, що українські студенти, які приїхали до Словаччини на навчання, обирають вищу освіту за кордоном передусім через надію знайти кращу роботу в ЄС — або через отримання самого диплому, або через отримання нових знань. Майже половина респондентів стверджують, що незадовільні умови життя (медицина, транспорт, доступність і якість житла) належать до трьох основних причин, чому вони вирішили навчатися за кордоном. Водночас студенти рідко визнають, що вони хотіли б навчатися за кордоном через відмінності в освітній системі України та Словаччини, такі як обладнання в університетах або легший вступ. Можливість покращити свою конкурентоспроможність на українському ринку праці завдяки освіті за кордоном не є важливим чинником для більшості респондентів онлайн-опитування. Попри поширений стереотип, військовий конфлікт на

території України є вирішальним фактором виїзду з України з метою отримання освіти за кордоном лише для кожного десятого респондента — попри те, що більшість респондентів мешкають у країні менше 4 років.

Графік 4. Які фактори вплинули на Ваше рішення навчатись за кордоном?

Джерело: Міграція українських студентів до Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини: перспективи людського капіталу, 2018. N=265

На вибір Словаччини як країни для продовження освіти більше вплинула доступність освіти, ніж майбутні перспективи на ринку праці. Українські студенти обирають Словацьку Республіку за фінансову доступність освіти і просту процедуру вступу. Більше того, суттєва кількість студентів і випускників зазначили, що обрали Словаччину через зручне транспортне сполучення з Україною. Насправді, кращі умови життя, які були одним із головних факторів виїзду з України, не були важливим чинником у виборі країни призначення. Це, ймовірно, означає, що будь-яка країна, яку розглядають як потенційне місце отримання вищої освіти за кордоном, має кращі умови життя, ніж Україна. Результати

онлайн-опитування не підтримують іще одну поширену думку, що українські студенти обирають Словаччину, щоб возз'єднатися з родичами, які раніше були трудовими мігрантами у Словаччині. Лише кілька студентів обрали бажання бути ближче до родичів, які живуть у Словаччині, як важливий чинник вибору країни.

Графік 5. Чому Ви обрали навчання у Словаччині, а не в інших іноземних країнах?

Джерело: Міграція українських студентів до Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини: перспективи людського капіталу, 2018. N=265

На диво багато студентів сказали, що обрали університет через наявність у ньому певної спеціальності. Водночас їхній вибір також сильно залежав від порад родичів чи друзів, а також статусу університету, але при цьому вони рідко перевіряли інформацію про працевлаштування випускників цього університету. Хоча фінансова доступність освіти була найважливішим фактором у виборі країни, небагато студентів обирали університети на основі доступності фінансової підтримки. Імовірно, це наслідок загальної доступності вищої освіти у

словацьких університетах через можливість навчання на бюджетних місцях і простоту процедури вступу.

Графік 6. Що було основними причинами вибору Вами Вашого університету?

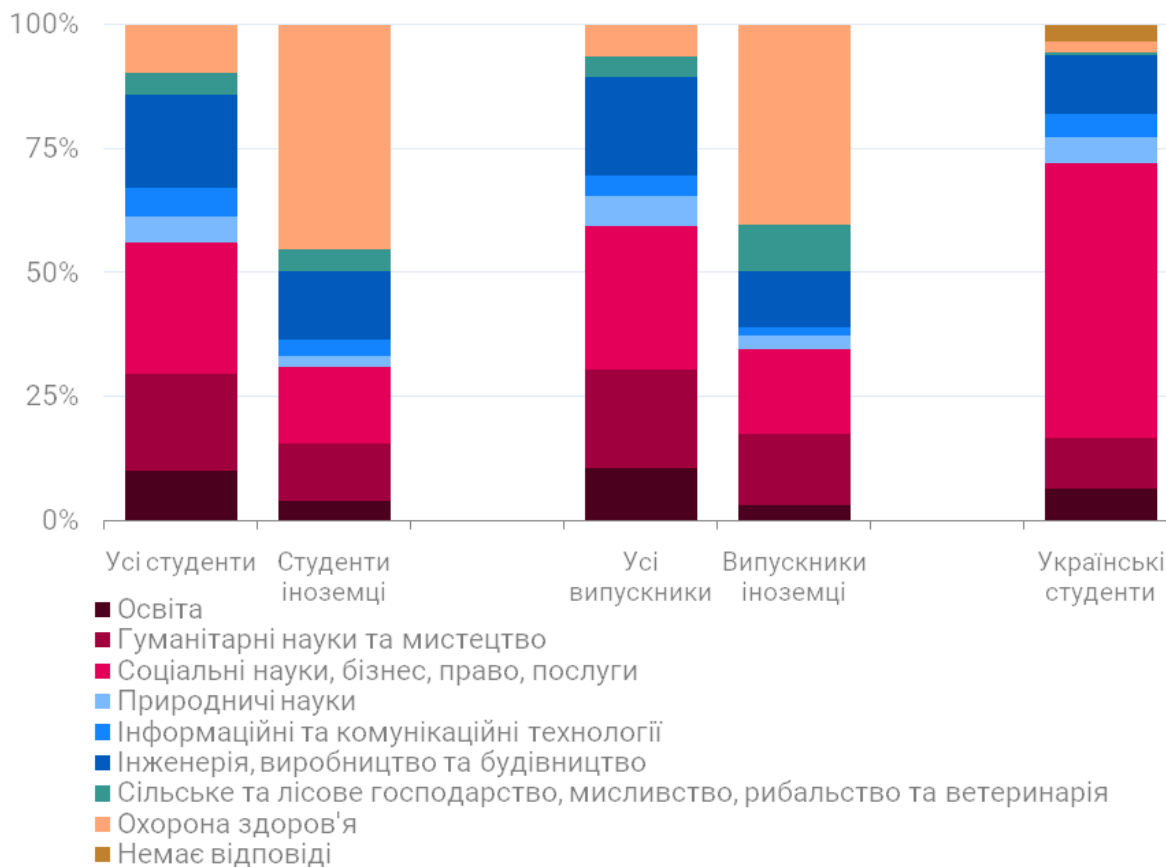
Джерело: Міграція українських студентів до Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини: перспективи людського капіталу, 2018. N=265

Посилення потенціалу людського капіталу

На жаль, інформація про кількісний розподіл українських студентів у Словаччині за спеціальністю недоступна. Але якщо порівняти розподіл іноземних студентів із розподілом словаків на широкі групи спеціальностей, можна побачити, що іноземці з більшою ймовірністю обирають медицину. Це узгоджується з інформацією з експертних інтерв'ю з представниками університетів, які стверджують, що дуже часто іноземці приїжджають до Словацької Республіки вивчати медицину. Проте українці мають інші вподобання щодо спеціальностей і радше віддають перевагу соціальним або гуманітарним наукам. Згідно з інформацією з онлайн-опитування українських студентів у Словаччині, українські

студенти за вибором спеціальностей більше схожі на словацьких студентів, ніж на студентів з інших країн. Однак українці навіть із більшою ймовірністю обирають соціальні науки, ніж словаки.

Графік 7. Розподіл студентів і випускників у Словаччині за спеціальністю

Джерело: Міграція українських студентів до Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини: перспективи людського капіталу, 2018 (N=265); Центр науково-технічної інформації Міністерства освіти, науки, досліджень та спорту Словаччині

На жаль, ми не змогли знайти даних про галузі, у яких працюють українські випускники після випуску, однак, згідно з доступними даними станом на початок 2017 року, більшість випускників, котрі реєструються як безробітні після випуску, знаходять роботу через 7-9 місяців після закінчення навчання.

Водночас існує прогноз майбутніх потреб ринку праці у Словацькій Республіці, який може допомогти нам оцінити подібність між розподілом українських студентів за спеціальностями і прогнозованими потребами ринку праці. Параграф 12 Акту № 5/2004 «Про послуги з працевлаштування та внесення змін у певні закони» вимагає, щоб Центр праці, соціальних справ і сім'ї Словацької

Республіки (ЦПССС) проводив аналіз і формулював прогнози розвитку ринку праці у Словаччині. Останній опублікований прогноз був проведений у 2016 році та стосується періоду до 2021 року¹⁶.

Згідно з цим документом, у 2016 році було приблизно 24 тисячі випускників, і ця кількість залишатиметься більш-менш сталою щороку до 2021-го. У 2017 та 2019 році кількість додаткових робочих місць для випускників ЗВО буде нижчою, ніж кількість випускників, які виходитимуть на ринок праці. У 2017 році на ринок праці мають вийти близько 24 тис. випускників, але лише трохи більше ніж 22 500 нових робочих місць для випускників ЗВО. У 2019 році буде близько 23 тис. випускників університетів, а кількість нових робочих місць, що підходять для випускників ЗВО, становитиме 22 тис. Отже, в умовах статус-кво відбуватиметься «перевиробництво» студентів ЗВО до 2021 року. Якщо говорити про конкретні галузі освіти, у таких галузях як «Загальна медицина» й «Економіка та бізнес-адміністрація» буде найбільша кількість нових випускників, які вийдуть на ринок праці. Очікується, що в кожній із цих галузей до 2021 року на ринку праці накопичиться більш ніж 5000 випускників. Далі йде юриспруденція: випускників за цією спеціальністю до 2021 року буде близько 4800¹⁷.

До галузей, де існує найбільша потреба в нових працівниках до 2021 року — приблизно 19 тис. осіб, — належить галузь інформаційних технологій, у тому числі такі сфери, як ІТ, інформатика, комп'ютерна інженерія, інформаційні системи, комп'ютерні системи, телекомунікації, економічна інформатика і так далі. Однак цей попит буде дуже тісно зосереджений довкола великих міст. У районі Братислави виникне потреба у приблизно 8 тисячах нових працівників у галузі ІТ, а в районі Кошице — в 4900 нових працівниках¹⁸.

Серед українських студентів, які приїжджають до Словацької Республіки, кожен третій студент знає мову на рівні, достатньому для використання в академічній сфері. Хоча багато студентів знають словацьку на рівні, достатньому для повсякденного користування й інтеграції у словацьке суспільство, середнього рівня знання мови все одно може бути недостатньо для ефективного накопичення людського капіталу.

¹⁶ http://www.upsvar.sk/statistiky/narodny-projekt-prognozy-vyvoja-na-trhu-prace-v-sr.html?page_id=456054

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

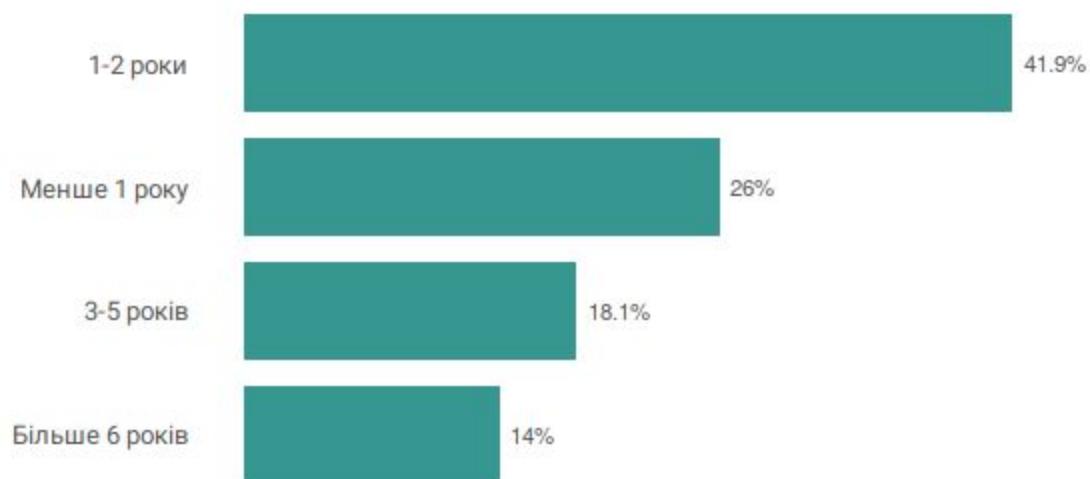
Графік 8. Чи знаєте Ви словацьку мову?

Джерело: Міграція українських студентів до Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини: перспективи людського капіталу, 2018. N=265

Певною мірою відносно низький рівень володіння мовою можна пояснити тим, що більш ніж половина студентів мешкають у країні менше 2 років, а приїжджають до країни з відносно поганим рівнем знання державної мови. Хоча рівень володіння мовою покращується з часом, погані мовні навички на початку можуть бути критично важливими для розвитку людського й соціального капіталу.

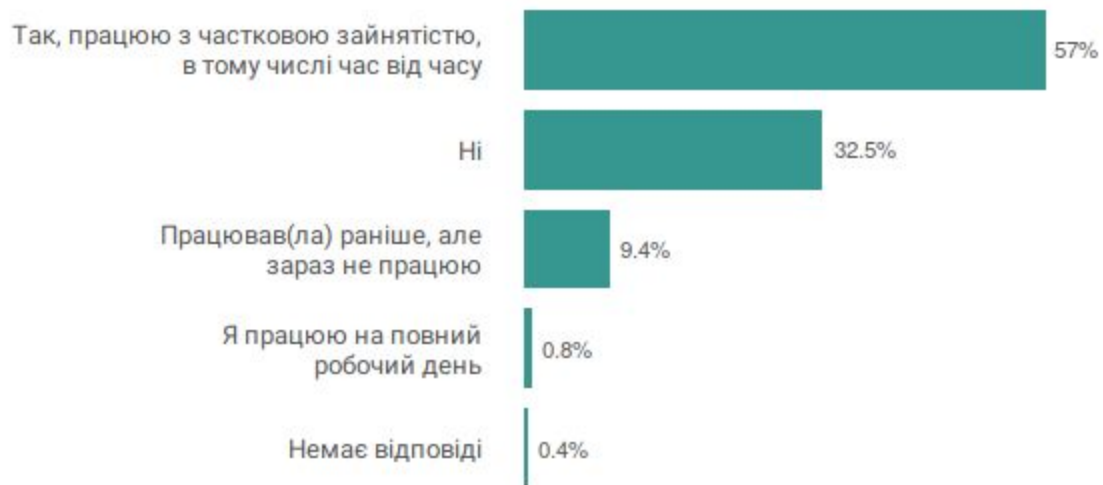
Графік 9. Скільки часу Ви проживаєте в Словаччині?

Джерело: Міграція українських студентів до Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини: перспективи людського капіталу, 2018. N=265

Українські студенти часто використовують надану директивою ЄС можливість працювати на неповний робочий день у період свого навчання. Приблизно три чверті студентів мають певний досвід роботи під час навчання. Це означає, що вони не тільки могли заробляти гроші, щоб утримувати себе протягом періоду перебування у Словаччині, а й починали набувати досвіду роботи на ринку праці ще під час навчання.

Графік 10. Чи суміщаєте Ви навчання з роботою?

Джерело: Міграція українських студентів до Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини: перспективи людського капіталу, 2018. N=265

Більшість українських студентів у Словаччині мають намір переїхати до іншої країни ЄС після випуску. Майже кожен п'ятий студент зазначив, що хотів би залишитися у Словацькій Республіці, і лише невелика частка (менш ніж одна п'ята) студентів сказали, що хочуть повернутися до України. Майже чверть респондентів ще не прийняли рішення щодо своїх планів на майбутнє.

Графік 11. Які Ваші плани після завершення навчання?

Джерело: Міграція українських студентів до Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини: перспективи людського капіталу, 2018. N=235

Примітка: Включені лише нинішні студенти.

Ті, хто заявили про бажання залишитися у Словацькій Республіці, передусім керувалися факторами, пов'язаними з роботою — а саме, вищою зарплатою і ймовірністю знайти роботу, не обов'язково за спеціальністю. Водночас небагато студентів сприймають Словаччину як країну з кращими можливостями працевлаштування у своїй професійній сфері. Сімейні причини, такі як родичі або партнери у Словаччині, не були популярними серед українських студентів. Студенти рідко зазначали, що нестабільна політична ситуація та збройний конфлікт на території України є причиною того, що вони віддають перевагу проживанню у Словаччині. Серед тих небагатьох респондентів, які хотіли б повернутися до України після випуску, найпопулярнішою причиною було бажання використовувати свої нові знання на благо рідної країни і жити у культурному середовищі, у якому вони виростили.

До слабких сторін освіти у Словацькій Республіці, на думку студентів, належить брак підтримки під час пошуку роботи і переходу з університету на ринок праці. Крім того, респонденти вважають, що можна буде привабити більше студентів шляхом розширення можливостей додаткової фінансової підтримки, а також покращення інформування українців щодо можливостей навчання у Словацькій

Республіці. Водночас якість освіти і законодавчу вимогу перебування після закінчення навчання українські студенти не вважають проблемою. Втім, це можна частково пояснити тим фактом, що серед респондентів переважають студенти на ранніх етапах навчання.

Графік 12. Що варто було б робити Словаччині, щоб заохотити більше українських студентів приїжджати на навчання?

Джерело: Міграція українських студентів до Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини: перспективи людського капіталу, 2018. N=265

Узгодженість даних

Збільшення кількості українських студентів відображало зміни у когорті студентів-словаків та еміграцію словацьких студентів до Чехії, що призвело до зниження притоку студентів до словацьких університетів. Українські студенти компенсували брак студентів і допомогли університетам подолати зменшення фінансування, яке сильно залежить від кількості студентів будь-якої національності. Збільшення кількості українських студентів відбувалося передусім завдяки зусиллям державних університетів та організацій, які просувають освіту за кордоном, адже кількість стипендій останнім часом суттєво не зростала, а

частка студентів, які навчаються у приватних університетах, зменшилася. Легкість доступу до вищої освіти стала основною причиною, чому українські студенти обирають Словаччину як країну призначення, а велика частка студентів сприймає Словаччину як першу країну на шляху міграції до ЄС загалом.

Згідно з даними, поведінка державних університетів і легкість доступу до вищої освіти не відповідає потребам словацького ринку праці. За останнім прогнозом потреб ринку праці, через кілька років випускників з вищою освітою буде більше, ніж вакансій на посади, для яких потрібна вища освіта. Як не дивно, попри такий дисбаланс, саме галузі «Загальна медицина» та «Бізнес-адміністрація», у яких найбільше випускників, досі є надзвичайно популярними серед іноземних студентів і українських студентів відповідно. Водночас існує дефіцит спеціалістів у галузі ІТ, але при цьому ця спеціальність не така популярна серед іноземців, зокрема українських студентів. Часто стверджують, що навіть талановиті студенти можуть мати проблеми через погане знання мови і потім переводитися з математичних спеціальностей (у тому числі ІТ) на соціальні й гуманітарні.

Через малу кількість випускників у нашій вибірці ми не можемо порівнювати їхні долі після випуску з нинішніми планами українських студентів у Словаччині, але це слід зробити, коли кількість випускників буде достатньо велика.

Обговорення результатів

Велика кількість українських студентів, які приїжджають до Словаччини для продовження освіти, обирають цю країну через легкість доступу до вищої освіти: можливість навчатися безкоштовно в державних університетах, просту процедуру вступу й високу ймовірність прийняття на навчання, а також зручне сполучення з Україною. Мотивація отримувати освіту за кордоном пов'язана з можливостями отримати роботу в ЄС після випуску. Однак, схоже, у планах студентів Словаччина часто є не країною кінцевого призначення, а скоріше зручною країною для першого кроку еміграції з України.

У цій ситуації політика міграції, освіти та ринку праці збігається з планами студентів, однак слід оцінити, якою мірою нинішня ситуація не спричинена свідомо розробленою політикою. Політика у сфері міграції та освіти робить переїзд до країни відносно простим для студентів. Останнім часом міграційна політика стала більш сприятливою для студентів, дозволяючи їм залишатися після випуску для пошуку роботи і надаючи випускникам вільний доступ до ринку праці. Водночас політика на ринку праці не віддає перевагу студентам як потенційним трудовим мігрантам через високий рівень непевності. Наміри студентів після випуску не є чітко зрозумілими для законодавців, і підготовка більшої кількості іноземних студентів у певній спеціальності — це ризикована довгострокова інвестиція. Тому зрештою політика на ринку праці радше спрямована на приваблення трудових мігрантів із-за кордону і їхню інтеграцію у словацьке суспільство, ніж на докладання зусиль для узгодження політики у сфері освіти та на ринку праці й м'якого переходу як добре інтегрованих іноземних студентів, так і студентів-словаків на ринок праці у Словаччині.

Однак слід пам'ятати, що велика частка студентів іще не прийняли рішення щодо своїх планів на майбутнє, так що вони досі можуть прийняти рішення на користь певної країни або змінити свою нинішню відповідь (на жаль, через малу кількість випускників у вибірці ми не можемо порівняти нинішні плани та їхнє втілення на практиці). Водночас таку велику кількість українських студентів, які не хочуть залишатися у Словаччині після випуску або ще не прийняли рішення, можна пояснити не надто сприятливою політикою інтеграції студентів і подальшого їх включення в ринок праці. Як зазначали респонденти, освіту у Словацькій Республіці можна зробити більш привабливою, якби студентам надавали допомогу з майбутнім працевлаштуванням. Водночас лише кілька студентів зазначали, що вимоги для отримання дозволу на проживання надто складні. Тож більшість студентів бачать потребу покращити процес переходу від навчання на ринок праці, деякі кажуть, що можна зробити певні покращення у самій освіті, і мало хто сприймає правила міграції як перешкоду. Бачення студентів відповідає узгодженості самих політик і останнім сприятливим для студентської міграції змінам у різних сферах.

Рекомендації щодо політик

Багато неузгодженостей у політиках у сферах міграції, освіти та ринку праці пов'язані з різними стратегічними поглядами різних інституцій на мігрантів-студентів. Університети послідовно стверджують, що іноземні студенти, особливо з культурно близьких країн, нічим не відрізняються від студентів-словаків з точки зору доступу до вищої освіти, бо вони сприймають іноземних студентів як джерело фінансової стабільності. Водночас Міністерство освіти має на меті інтерналізацію вищої освіти, однак ми не знайшли жодного зв'язку між цією метою та привабленням до країни більшої кількості іноземних студентів, у тому числі й українців. Слабка координація між прийомом до університетів та потребами ринку праці призводить до того, що іноземних студентів не сприймають як потенційних кандидатів для ринку праці, а натомість віддають перевагу висококваліфікованим мігрантам із третіх країн задля заповнення прогалин у кваліфікаціях, необхідних для словацької економіки. Нові зміни в законі, які надають студентам кращий доступ до ринку праці, були впроваджені з метою перенесення законодавства ЄС у національне законодавство. Той факт, що Словаччина була однією з останніх країн, які внесли ці зміни в законодавство, може свідчити про низьку пріоритетність переходу іноземних студентів на ринок праці. Розробники політики у галузі міграції сприймають регулювання міграції як інструмент, який може допомогти досягти стратегічних цілей в освіті та економічному розвитку, і доволі відкрито ставляться до останніх змін, але цей стратегічний підхід до студентської міграції не є визначеним.

Перш ніж вносити будь-які подальші зміни у політику щодо іноземних студентів, слід обрати стратегічні пріоритети, адже це найбільш оптимальний спосіб координації політики різних установ. На основі такого стратегічного погляду можна вирізнити кілька ділянок розвитку політики.

Якщо освіта для іноземних студентів вважатиметься допомогою для розвитку третіх країн, тоді зусилля слід зосереджувати на:

- направленні студентів з України у ті сфери та спеціальності, які є найбільш корисними для української економіки — це означає посилення співпраці з українським урядом у відборі студентів, а також розподіл державної стипендії від Словацької Республіки;
- розвитку спеціальних програм, які допоможуть українським студентам збудувати соціальний капітал, що в майбутньому сприятиме відносинам між Україною та Словаччиною;
- пропаганді повернення українських студентів та підготовці їх до реінтеграції в українське суспільство.

Якщо прийняття більшої кількості іноземних студентів є частиною інтерналізації і має на меті підвищити різноманітність під час навчання й інтегрувати словацьку вищу освіту у спільний освітній простір, тоді:

- державні субсидії університетам мають залежати не від кількості іноземних студентів, а від кількості та якості англійських курсів і різноманітності іноземних студентів з точки зору національності;
- слід більше зосереджуватися на розширенні програм студентської мобільності, а не на привабленні більшої кількості студентів на повний цикл навчання.

Якщо іноземних студентів сприймати як майбутніх працівників на внутрішньому ринку праці у Словацькій Республіці, то:

- Міністерство освіти має змінити принципи фінансових субсидій державним університетам і розподіляти ресурси на основі можливостей працевлаштування випускників, а не кількості студентів;
- слід регулярно аналізувати потреби національної економіки та економічний внесок іноземних студентів та випускників, а на основі цього аналізу розглядати зміни до законодавства і мотивувати іноземних студентів приїжджати до Словаччини і приносити користь для словацької економіки, дбаючи про баланс на ринку праці; прогноз має бути більш зрозумілим для широкої громадськості (в тому числі для студентів та їхніх батьків із третіх країн), а дані слід надавати для подальшого аналізу науковцям та аналітикам;
- слід покращити і зробити більш ефективним збір та обробку даних про ринок праці, а також зробити ці дані більш доступними для експертів та громадян; потрібно прив'язати базу даних реєстрації проживання до бази даних податкової, органів соціального забезпечення та медичного страхування, а також бюро праці, соціальних питань і сім'ї;
- потрібно покращити співпрацю між університетами і представниками ринку праці, щоб давати освіту іноземним студентам згідно з потребами національної економіки та ринку праці;
- слід направляти іноземних студентів у ті галузі, де бракує висококваліфікованих працівників — наприклад, за допомогою квот на бюджетні місця;
- потрібно надати доступ іноземним студентам до активних заходів на ринку праці (наприклад, надавати студентам і випускникам кар'єрні

поради, створювати можливості для контактів між студентами та роботодавцями);

- слід переглянути правила доступу до допомоги по безробіттю, щоб іноземні студенти мали засоби для існування під час пошуку більш підходящої роботи на ринку праці;
- потрібно визначити права та обов'язки іноземних студентів, у тому числі в питаннях соціального забезпечення та доступу до медицини й ринку праці, щоб студенти могли якомога швидше досягти повноцінного статусу в суспільстві;
- слід поставити на потік практику для випускників і практику під час навчання, щоб у випускників було більше можливостей демонструвати свої навички і, можливо, працювати.

Якщо освіту для іноземців сприймати як перспективний бізнес, потрібно:

- мотивувати університети надавати привабливі англійські навчальні програми високої якості, які мають попит серед іноземних студентів із різних країн;
- не надавати субсидії ні державним, ні приватним університетам на основі кількості іноземних студентів.

Деякі зміни в політиках слід впровадити незалежно від стратегічних цілей студентської міграції. Одним із таких напрямів може стати спрощення адміністративних процедур, пов'язаних із в'їздом до Словацької Республіки. Як запропоновано у міграційній стратегії, таке спрощення може передбачати створення інформаційних та консультаційних центрів (у тому числі в країнах походження) для покращення доступу мігрантів до інформації про в'їзд і проживання, а також про умови життя і праці. Менш дорогим інструментом політики може стати розробка імміграційних порталів і багатомовних веб-сайтів відповідних державних органів, а також активне залучення Відділу словаків, які живуть за кордоном, та консульств Словацької Республіки до вирішення цих питань. Процес видачі дозволу на проживання може бути більш ефективним, якщо представницькі офіси та відповідні відділи Поліції по роботі з іноземцями краще координуватимуть свою діяльність між собою. Однак не завжди достатньо просто краще використовувати інформаційні та комунікаційні технології. У деяких випадках потрібно переглянути кадрові потреби і за необхідності збільшити штат відповідно до збільшення кількості іноземців, які бажають приїхати до Словацької Республіки і проживати у ній. Встановлення контактних чи інформаційних пунктів у відділеннях Поліції по роботі з іноземцями, де іноземці могли б отримати консультацію чи всі необхідні документи перед подачею заявки, допомогло б зменшити черги. У результаті такої діяльності процедура

отримання, оновлення чи зміни мети дозволу на проживання має стати не складнішою, ніж у сусідніх країнах ЄС.

Іще одна група політичних заходів має бути спрямована на зміну сприйняття імміграції як небезпеки для суспільства. Серед можливих заходів у цьому напрямі може бути розробка прозорої системи визначення пріоритетів у прийнятті окремих категорій іммігрантів (наприклад, на основі балів, як запропоновано в міграційній стратегії). Іще одним заходом, який міг би підвищити довіру до системи міграції, може стати введення електронної черги для отримання дозволу на проживання у Поліції по роботі з іноземцями в конкретну дату і час.

Враховуючи дедалі більшу кількість мігрантів з України до Словаччини, можна покращити транспортне сполучення між Словаччиною та Україною і впроваджувати двосторонні заходи для вирішення проблеми дуже довгих черг на кордоні.

У підсумку, до українських студентів не слід ставитися так само, як до місцевих студентів, з точки зору доступу до системи вищої освіти, бо таке ставлення призводить не лише до неефективного використання державних коштів, а й до ігнорування того факту, що українські студенти як іноземці мають інші потреби і можливості у сфері адаптації в суспільстві та доступу до ринку праці. Неврахування цього факту і брак стратегічного бачення призводить до недостатнього використання потенціалу студентів як для розвитку Словаччини, так і для розвитку України. Тож скоординованість політики є критично важливою.

Список літератури

1. Akčný plán Integračnej politiky Slovenskej republiky v podmienkach Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky na roky 2017 – 2018. Доступ он-лайн: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/integracia-cudzin-cov/dokumenty/akcny-plan-integracnej-politiky-slovenskej-republiky-podmienkach-ministerstva-prace-socialnych-veci-rodiny-slovenskej-republiky-roky-2017-2018.pdf>.
2. Act No. 392/2015 of 18 November 2015 on Development Cooperation and on amendment of certain acts. Доступ он-лайн: <http://www.minedu.sk/data/att/9577.pdf>.
3. Act No 404/2011 of 21 October 2011 on Residence of Aliens and Amendment and Supplementation of Certain Acts. Доступ он-лайн: <http://www.refworld.org/docid/4fe08a7a2.html>.
4. Dávka v nezamestnanosti. Migračné informačné centrum IOM. Доступ он-лайн: <https://www.mic.iom.sk/sk/socialne-veci/socialne-poistenie/388-davka-v-nezamestnanosti.html>.
5. Dlhodobý zámer ministerstva a jeho aktualizácie. Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR. Доступ он-лайн: <https://www.minedu.sk/dlhodoby-zamer-ministerstva-a-jeho-aktualizacie/>.
6. Ministry of Interior of the Slovak Republic is a central body of state administration for.... Ministry of Interior of the Slovak Republic. Доступ он-лайн: <https://www.minv.sk/?ministry-of-interior>.
7. Narodný projekt Prognózy vývoja na trhu práce v SR. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny. Доступ он-лайн: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/narodny-projekt-prognozy-vyvoja-na-trhu-prace-v-sr.html?page_id=456054.
8. ZÁKON o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (2003). Доступ он-лайн: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/596/20170901>.
9. ZÁKON o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (2008). Доступ он-лайн: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20160901>.